

hæres imponens, qui eas exigi mandat. Dicitur autem exigere is, qui tanquam debita illa postulat ab eo, qui nollet ea solvere, si posset, ut iidem auctores notant. At denique in hac coactione magis considerandum est id quod exigitur, quam is, a quo exigitur; nam per illa verba Bullæ illud prius determinatur, non vero hoc posterius. Et ideo si gabellæ sint ex prohibitis, id est, ex iis quæ simpliciter loquendo juste imponi non possunt, a quocumque exigantur, hæc censura incurritur, quia semper exactio est injusta, et contra jus. Si vero gabella non est prohibita per se et ex vi suæ causæ, et impositionis, licet exigatur ab eo a quo non debetur, ut a clerico, et ideo injusta sit exactio, nihilominus non incurritur hæc censura juxta communem sententiam, quia non exigitur gabella simpliciter prohibita. Ex quo fit, ut quoniam privata personæ, et ministri facile possunt ignorare injustitiam tributi, et quando de hac illis non constat, juste præsumunt principem juste agere, ideo sæpe possunt per ignorantiam excusari a culpa in hujusmodi exactione, et consequenter etiam a censura, quæ sine culpa incurri non potest. Hic addenda sunt, quæ infra tractabimus inter censuras non reservatas circa c. Quamquam, de Censibus, in 6.

Sexta censura contra falsarios litterarum Apostolicarum.

45. Sexta censura fertur in eadem Bulla contra falsarios litterarum Apostolicarum, etiam in forma Brevis, ac supplicationum, gratiam, vel justitiam concernentium per Romanum Pontificem, vel S. R. Ecclesiæ vicecancellarium, seu gerentes vices eorum; aut de mandato ejusdem Romani Pontificis signatarum; nec non falso fabricantes litteras Apostolicas etiam in forma Brevis, et etiam falso signantes supplicationes hujusmodi sub nomine Romani Pontificis seu vicecancellarii, aut gerentis vices prædictorum. Quæ verba, quoad personas in quas fertur hæc censura, generalissima sunt; fertur enim in omnes, qui hæc delicta committunt, absque ulla exceptione. Quoad actiones vero, duæ sunt, quæ hic prohibentur et puniuntur, quamvis ambæ circa eandem materiam versentur, scilicet circa litteras Apostolicas. Prior actio est falsare hujusmodi litteras, quæ prohibita etiam sub anathemate fuerat in cap. Ad falsarium, de Crimine falsi. Quamvis ibi non fuerit reservatio addita.

46. *Litteras Apostolicas falsare quid. — An minima immutatio sufficiat ad grave crimen falsitatis.* — Falsare autem litteras Apostolicas est non omnino falsas confingere seu fabricare; hoc enim spectat ad aliam actionem ibi prohibitam; sed est aut veras litteras Apostolicas ab earum sincera veritate immutare, aut vero sigillo seu signo litterarum Apostolicarum ad falsas litteras consignandas uti, ut late exponitur in c. Licet, de Crimine falsi. Ex quo satis distincte percipi potest, quæ sit actio, quæ hic punitur, et quot modis fieri contingat. Inter quos quintus notandus est, scilicet: *Cum litteris bullatis, et redditis, in eis aliquid per rasuram tenuem immutatur.* Nam ex eis colligi videtur, vel minimam immutationem in una littera vel puncto sufficere ad grave crimen falsitatis, atque adeo ad hanc censuram incurrendam. Quod ita sensisse videtur Hostiensis in Sum., de Crimine falsi, § Porro, quem sequitur Cajet., verb. *Excommuni.*, c. 27, in fine, et Rebuffus hic. At Navarr., in Sum., c. 27, num. 62, contrarium sentit, dicens non satis esse corrigere aliquam litteram, aut punctum, quod non mutat substantiam aliquam, ad incurrendam hanc censuram, quia non sufficit, inquit, ad peccandum mortaliter, quia nulli fit in hoc gravis injuria, vel nocumentum.

47. *Crimen hoc potest esse veniale ex levitate materiæ. — Regulæ ad discernendum, an immutatio hæc sit mortalis. — Prima. — Secunda.* — Et quidem, in genere loquendo, non est dubium, quin hæc actio falsandi litteras possit esse peccatum veniale ex levitate materiæ, ut notavit Cajetanus, in Summ., verb. *Falsarius.* Et patet, quia non est major ratio de hoc actu seu materia, quam de aliis. Secluso autem peccato mortali, certum etiam est in conscientia excommunicationem non incurri, ut supra dictum est. Ad discernendum autem in præsentia materia an immutatio excusetur a culpa mortali, primo considerandum est, an per eam immutetur sensus a Pontifice intentus, nimirum, quia facta hac mutatione aliquid asseritur vel negatur, quod ipse non intendebat, aut aliquid tacetur vel omittitur, quod ipse proferre intendebat. Et tunc semper est peccatum mortale sufficiens ad censuram incurrendam, etiamsi per unius puncti aut apicis mutationem immutatio fieret, quia gravitas hujus peccati non in atramento et litteris, sed in sensu consistit. At vero, quando sensus non variatur contra mentem Pontificis, dupliciter id potest acci-

dere: primo, ut mens Pontificis etiam ut expressa in talibus litteris non varietur, sed solum materialis seu grammaticalis error corrigatur. Et tunc non censeo esse peccatum mortale, nec incurri censuram; imo vix cernitur ibi aliqua culpa, quia si naturam rei inspiciamus, ibi nihil contra justitiam, charitatem, aut aliam virtutem, aut reverentiam Pontifici debitam fit; imo videtur prospici honori seu decentiæ litterarum ejus. Si vero consideremus jus positivum, illud prohibet et damnat falsificationem; hæc autem re vera non est falsificatio. Quod si dicatur prohibere mutationem, recte id interpretamur de mutatione formali, et quoad sensum, non de materiali, præsertim quæ in melius fit. Cavendæ tamen sunt similes emendationes, quia odiosæ sunt, et possunt sinistram suspicionem generare.

48. *Tertia.* — Alio modo potest contingere mutationem seu emendationem esse ad mentem Pontificis, secundum se, non tamen prout expressam in litteris, ut, verbi gratia, si certo constat Pontificem dispensasse in secundo gradu, in litteris autem per errorem scriptoris positum sit in tertio vel aliquo alio. Et tunc res est magis dubia, quia licet voluntas Pontificis fuerit talem gratiam concedere, non est tamen voluntas ejus, ut litteræ, quæ illius testimonium continent, per alios, quam per ministros suos ad id deputatos conscribantur. Unde si per tales litteras gratia illa explicata non est, etiam si casu vel per errorem id contigerit, non videtur licere eas in alium sensum mutare. Sicut non liceret novas litteras fabricare, et loco aliarum supponere. Et hanc partem securiorem et veriorem esse censeo. Quamvis, si talis mutatio fiat, litteræ validæ sint quantum ad effectum, quandoquidem re vera continent voluntatem concedentis. Unde interveniente bona fide, facile etiam poterit talis actio a gravi culpa, et consequenter a censura in conscientia excusari.

49. *De fabricantibus falsas litteras Apostolicas. — Non ligantur utentes litteris falso fabricatis. — Neque fautores falsariorum aut præcipientes.* — Altera actio hic prohibita et punita, est fabricatio falsarum litterarum, quæ gravior est, quam præcedens, et nunquam fieri potest sine peccato mortali; et ideo semper sufficit ad hanc censuram incurrendam. In verbis autem citatis satis declaratum est, de quibus litteris Apostolicis sit sermo; et ideo alia explicatio hic necessaria

non est. Solum est advertendum hanc censuram non comprehendere eos, qui utuntur hujusmodi litteris falsis, vel falso fabricatis, aut signalis, quia in tota hac clausula nulla mentio eorum fit. Et vitium est longe diversum falsare litteras, aut jam falsatis uti. Unde in dict. c. Ad falsariorum, hæc duo distincte ponuntur; et cum contra falsarios variæ pœnæ partim jure ipso latæ, partim ferendæ statuuntur, contra utentes falsis litteris nulla pœna ipso jure imponitur, quæ communis sit omnibus, et quæ ferendæ designantur, minus acerbæ sunt. Rursus observandum est, in dicta clausula Bullæ Cœnæ nullam mentionem fieri de fautoribus seu defensoribus, neque etiam distingui de falsantibus litteras per se aut per alios, sed solum esse sermonem de falsariis et fabricantibus falsas litteras, qui proprie et in rigore sunt illi, qui per se ipsos hæc faciunt. Quo fit, ut ex vi illius Bullæ hi omnes non incurrant excommunicationem. Incurrunt tamen illam ex vi c. Ad falsarium, nam ibi excommunicantur, qui per se vel alios litteras falsant, et fautores ac defensores eorum; illa tamen excommunicatio ibi non reservatur, ut dictum est.

50. *Ad quid obligentur litteras falsas Apostolicas apud se retinentes. — Additur præterea in c. Dura, § Adjicientes, de Crim. fals., excommunicatio in eos, qui litteras falsas apud se habere cognoscentes, intra viginti dies eas non destruunt aut resignant. Quæ obligat, etiamsi ipsi falsarii non fuerint, neque eis usi fuerint, vel animo utendi habeant, quia retentio vel conservatio earum absolute prohibetur; illa vero excommunicatio non fertur per jus illud ab ipso Pontifice, sed ferri jubetur et promulgari per singulas parochias; postquam tamen lata fuerit, si incurratur, ejus absolutio reservatur Pontifici in eodem textu; et, quamvis ibi absolute dicatur, si quis falsas litteras se habere cognoscat, etc., tamen est intelligendum de litteris tantum Apostolicis, de quibus in illo textu sermo erat, cui paragraphus ille connectitur. Itaque omnes prædictæ censuræ circa falsitatem litterarum vel supplicationum Sedis Apostolicæ versantur, et non aliarum quarumcumque, sive Episcopi sint, sive Nuncii Apostolici, sive cujuscumque alterius, qui non sit Papa seu Apostolica Sedes, ut Navarrus notavit.*

51. *Impetrantes litteras subreptitias non ligantur hac censura.* — Denique advertendum est, quod in aliis sæpe diximus, hujusmodi censuras solum ferri in eos, qui circa

falsitatem (ut sic dicam) litterarum Apostolicarum peccant. Unde si ex ignorantia utantur falsis pro veris, non incurrunt, si tamen talis sit ignorantia, ut peccatum grave excuset. Et similiter, qui falsis narrationibus seu informationibus litteras Apostolicas subreptitias impetrant, non peccant falsando litteras Apostolicas, aut falso fabricando illas, quia litteræ subreptitiæ, quamvis invalidæ sint, et in d. c. Ad falsariorum, in fine, falsæ litteræ appellari videantur, ibi, *qui falsas litteras impetrant*, alio titulo, scilicet, quia falsam narrationem aut informationem continent, nihilominus in ordine ad expeditionem, a Papa sunt veræ; et ideo certum est eos, qui tales litteras impetrant, non esse falsarios, nec incurrere in Bullam Cœnæ; incurrunt tamen illas pœnas, quas illi, qui utuntur falsis litteris, juxta extensionem, quæ fit in dicto c. Ad falsariorum, et carent omni commo- dō litterarum, c. Sedes, c. Ex tenore, c. Super litteris, de Rescriptis.

Septima censura contra dantes auxilium infidelibus contra Christianos.

52. *Prima actio in hac clausula prohibita.* — Septima censura fertur in eadem Bulla contra dantes duplex genus auxilii infidelibus Ecclesiæ hostibus et inimicis in damnum Christianorum et Catholicorum. Quæ respectu personarum est generalis, comprehendens omnes, qui talia delicta committunt. Actiones vero, ob quas fertur, sunt duæ principales. Prima est deferre vel transmittere ad hos infideles arma, et illa omnia, quibus ad impugnandos Catholicos utuntur, vel materiam eorum. Et, ut clarior sit lex, numerantur ibi omnia, quæ deferri aut mitti prohibentur, nimirum *equi, arma, ferrum, filum ferri, stannum, chalybs, omniaque alia metallorum genera, atque bellica instrumenta, lignamina, canapem, funes, tam ex ipso canape quam ex alia quacumque materia, et ipsa materia, aliaque hujusmodi.* Deinde in particulari explicantur, qui sint hi infideles, ad quos hæc omnia deferri prohibentur, scilicet *Saraceni, et Turcæ, et hæretici per Romanam sedem expresse declarati, et generatim omnes Christiani nominis hostes et inimici.*

53. *Censuram hanc magna ex parte jure communi latam.* — *An in hac prohibitione Bullæ contineantur omnia in dictis juribus contenta.* — *Navarri sententia.* — *Vera sententia.* — Circa quam partem advertendum est,

prohibitionem hanc et censuram, vel omnino, vel magna ex parte jure communi latam esse; nam in cap. Ita quorundam, de Judæis, excommunicantur *deferentes arma, ferrum, et lignamina galearum ad Saracenos*; ubi aliæ etiam pœnæ adjiciuntur. In c. vero Significavit, eodem titulo, excommunicatione ligantur *omnes qui merces prohibitas ad Saracenos deferunt, sive per nuncios mittunt.* Et in cap. Ad liberandam, eodem titulo, præter alia specificantur, qui Saracenis vendunt *triremes vel naves.* Item in Extravagantibus de Judæis, Joannis XXII, et Clementis V, in similibus prohibitionibus adduntur *victualia*, et eadem excommunicatio fertur, licet non cum simili reservatione. Ait vero Navarrus, n. 63, in hac prohibitione Bullæ contineri omnia in illis juribus prohibita, et consequenter per hanc excommunicari omnes, qui per singula illa jura excommunicantur, quamvis non multiplicetur censura, sed addatur reservatio. Ratio ejus est, quia hæc Bulla in hac clausula non solum excommunicat speciatim deferentes multa, sed etiam generatim deferentes prohibita; et ita comprehendit omnia per quælibet alia jura prohibita. Sed ego non inveni in hac parte Bullæ generale verbum, quo extendatur hæc censura ad ferentes, vel mittentes ad Saracenos quascumque res alias prohibitas; nam in primis in tota clausula non reperitur formaliter illud verbum, *prohibita.* Deinde post specificam nominationem armorum, etc., verba maxime generalia sunt, *omniaque alia metallorum genera, atque bellica instrumenta, et funes, ex quacumque materia, et ipsa materia, et alia hujusmodi, quibus Christianos et Catholicos impugnant.*

54. *Quæ per hanc clausulam prohibeantur.* — Ex quibus verbis præsertim ultimis aperte colligitur, hic tantum prohiberi ea, quæ pertinent ad arma tam defensiva quam offensiva. Nam generale verbum, *arma*, utraque comprehendit, ut Rebuffus notat. Item quidquid ad bellicas actiones confert, seu ordinatur, sive sint proxima earum instrumenta, sive materia earum, sive animalia, aut res aliæ deferentes personas militum vel arma, et res eorum; denique omnia illa, quæ ad usum talium rerum necessaria sunt. Considerato enim fine hujus legis, et verbis specialibus ac generalibus, quibus utitur, hæc omnia et non plura comprehendit. Unde naves et triremes, quæ in aliis juribus numerantur, quamvis in hac clausula omissæ sint in specie, nihilominus sub hac censura

comprehenduntur, non quia alias prohibita; hæc enim ratio non satis est, ut ostendi; sed quia in illis verbis, *et alia hujusmodi*, evidenter comprehenduntur. Et eadem ratione possent in specie numerari multa, quæ neque in hac clausula, neque in aliis juribus speciatim numerantur, et tamen sine dubio sufficiunt ad hanc censuram incurrendam, ut sunt cervus, et jumenta oneraria, cameli, ubi est usus eorum; ac denique omnia illa, quæ in ordine ad bellum servant eandem proportionem, quam habent cætera, quæ ibi numerantur; hanc enim vim habent illa verba: *Et alia hujusmodi.*

55. *Exemplis doctrina data et clausula sensus patefit.* — *Primum.* — Quare non oportet ad quæstiones de rebus particularibus descendere, quia esset in infinitum progredi; sed ad singulas res occurrentes prudenter applicanda est regula posita, et juxta illam ferendum est judicium. Ut tamen id facilius fiat, nonnulla exempla adhibebimus. Unum est de pecunia, præsertim argentea vel aurea, quæ ibi in specie non numeratur, nec sub generica voce metalli comprehendi videtur, quia juxta communem appellationem, postquam argentum et aurum in pecuniam fabricatum est, moraliter censetur mutare speciem et habere alium usum; et ideo nomine metalli etiam in legatis non comprehenduntur ex sententia legistarum. Dicendum vero est duplicem posse habere usum hujusmodi pecuniam. Unus est quasi materialis, quomodo deservire potest ad bellica instrumenta conficienda. Et si ad hunc finem deferatur, non est dubium, quin sub hac censura comprehendatur sub generali nomine, vel *metalli, vel materiæ.* Alius vero usus est quasi formalis, quatenus pecunia est generale instrumentum ad omnes contractus. Et hac ratione censeo etiam comprehendendi in hac censura; non quidem sub nomine metalli, vel materiæ, sed vel sub illo verbo amplissimo, *vel alia hujusmodi quibus Christianos impugnant*; magis enim impugnatur pecuniis quam armis; vel etiam sub aliis verbis, quæ inferius habentur: *Illisque ad id auxilium præstant*; magnum enim est pecuniæ auxilium; oportebit autem in particulari considerare, an pecunia tribuatur intentione auxiliandi, vel ex circumstantiis ad eam rationem determinetur, juxta dicenda in ultimo exemplo.

56. *Secundum exemplum.* — Aliud exemplum est, quod ponit Navarrus, de vena ferri, quam dicit non comprehendi, nisi feratur ea

intentione, ut ex ea eruatur ferrum et fiant arma. Et fundamentum ejus esse potuit, quia illa non est ferrum. Sed oppositum credo verius cum Sylvestro, verb. *Excommunicatio*, 7. Ratio est, quia in primis illa intentio non est necessaria, si res ipsa, quæ deferitur, talis est, ut ea uti soleant infideles ad impugnandum Christianos, et in universum bellatores ad impugnandos alios; hujusmodi autem est vena ferri, æque ac ipsum ferrum, æque (inquam) quoad usum; nam vena ferri non habet alium, quam ut ex ea eruatur ferrum, licet ad usum belli non æque immediate deserviat, quod nihil refert ad prohibitionem Bullæ, in qua et res et materia earum prohibentur. Adde venam ferri vere ac proprie esse ferrum, non quidem ita purum et mundum, sicut postquam igne purgatum est, verumtamen ferrum, sicut segetes triticum continent antequam purgetur. Et si lata esset excommunicatio in deferentes triticum, comprehenderet sine dubio eos, qui segetes non purgatas deferrent.

57. *Tertium exemplum.* — *Rebuffi dictum.* — Aliud demum exemplum esse potest de victualibus, et idem est de vestimentis, et materiis eorum, ac denique de rebus omnibus, quæ tam in pace quam in bello usui esse possunt. De quibus dicendum censeo, ex vi hujus clausulæ et censuræ per se et simpliciter non prohiberi, tamen quatenus tali tempore, vel opportunitate moraliter censeri possunt quasi instrumenta seu auxilia belli, eatenus sub hac censura comprehendendi. Unde, si hac intentione ferantur, non videtur dubium, quin incurratur hæc censura; item licet desit illa formalis intentio, si hic et nunc prævideatur illa omnia futura auxilia belli contra Christianos, id satis erit, ut hæc censura incuratur, quia voluntarie contra hanc prohibitionem agitur, quidquid sit de fine formali. At vero quando æque ex se indifferentia sunt, nec deferuntur in subsidium contra Christianos, nec eo tempore aut occasione, in qua illis utendum est contra ipsos, non continentur sub hac clausula vel censura, quia nec in specie numerantur, neque in illa particula: *Et alia hujusmodi, quibus, etc.*, tales res comprehenduntur, ut per se notum est. Quocirca, si in aliis juribus hæc res vel aliæ merces, quæ ad bellum nullo modo spectant, prohibentur sub excommunicatione ipso jure incurrenda deferri ad Saracenos, qui contrarium egerit, incidet in censuram talis canonis, non vero in hanc censuram Bullæ

Cœnæ; ideoque talis excommunicatio non habebit reservationem aliam, quam in tali canone habuerit, quia non participat reservationem Bullæ Cœnæ. Atque eadem ratione, si qui sunt infideles etiam Mahometani, qui nullum contra aliquos Christianos bellum gerunt, sed contra Turcas vel alios infideles, non incurrunt hanc censuram, qui ea, quæ hic prohibentur, ad eos deferunt, quia illi, formaliter loquendo, non sunt hostes Christianorum, neque utuntur huiusmodi rebus ad eos impugnandos; et ita respectu eorum tota hujus clausulæ materia cessat. Advertit etiam Rebuffus, non esse necessarium, ut actuale bellum gerant, sed satis esse quod sint hostes, ad hanc excommunicationem incurrendam, si ad eos deferantur ea, quæ in hac clausula formaliter prohibentur; nam si solum deferantur victualia et similes merces, eo tempore, quo non geritur bellum, tunc non peccatur contra hanc Bullam, quia nullo modo, nec formali, nec interpretativo datur eis auxilium contra Christianos. Et ita sentiunt Panorm. et Doctores, in c. Significavit, de Judæis; Angel., *Excommunicatio*, 5, casu 21. Aliæ vero pœnæ, quæ propter hoc delictum incurruntur, numerantur a Rebuffo, supra, art. 5.

Secunda actio in eadem clausula prohibita est, certiores facere inimicos Christianæ religionis de statu Christianæ reipublicæ in ejus perniciem.

58. Secunda principalis actio in hac clausula prohibita est illorum, qui per se vel alios de rebus statum Christianæ reipublicæ concernentibus, in Christianorum perniciem et damnum, ipsos Turcas, et Christianæ religionis inimicos, necnon hæreticos in damnum Catholicæ religionis certiores faciunt; illisque ad id consilium, auxilium vel favorem præstant. In quibus verbis illud solum videtur esse ambiguum et explicatione indigens, scilicet ipsos hostes, seu infideles, vel Christianos eis aperientes secreta Catholicorum. Et quidem, juxta simplicem contextum et intentionem Bullæ dicendum est referre inimicos Christianæ religionis, de quibus proxime sermo præcesserat.

59. Primum corollarium. — Revelans per alium etiam incurrit. — Deferens litteras continentes huiusmodi nuncium, incurrit. — Juxta quam interpretationem sequitur primo,

quod licet revelantes hæc secreta infidelibus incurrant hanc censuram, non tamen dantes consilium vel favorem aliis, ut huiusmodi scelus revelandi secreta committant. Patet, quia de illis tantum est sermo; nam juxta interpretationem positam, sequentia verba non referuntur ad ipsos. Solum sunt ponderanda illa verba, *per se vel alios*; nam ratione illorum possent aliqui dantes auxilium comprehendere; ut, si quis per nuncium revelet secretum, quamvis nuncius videatur potius auxiliator quam revelator, tamen etiam ipse incurret, quia ipse per se revelat, alius vero per ipsum. Nec refert, quod ipse ex propriis (ut sic dicam) nihil asserat, sed tantum narrat dicta ab alio; sufficit enim quod in fide et auctoritate alterius tale secretum revelet. Majus dubium esse posset, quando quis non per nuncium, sed per litteras revelat, an deferens litteras incurrat hanc censuram, supposito, quod ei moraliter constet saltem confuse et in communi, in illis litteris contineri huiusmodi res et secreta; videtur enim ille nihil revelare, quia tantum defert sigillatas litteras, et consequenter non incurrere. Nihilominus oppositum censeo verius, quia sicut qui applicat ignem, moraliter dicitur comburere, ita qui applicat scripturam continentem secreta et præbet illam, moraliter dicitur revelare secreta. Præsertim, quia hoc ipsum, quod est tradere talem epistolam, ut continentem secreta Christianorum, est illos certiores facere de re valde perniciose Christianis, quæ sunt verba ipsiusmet Bullæ.

60. Sub hac principali actione quatuor continentur. — Prima. — Secundo sequitur ex dicta interpretatione, sub hac secunda parte principali quatuor actiones prohibitas et puncta contineri, scilicet, revelare infidelibus secreta nociva Christianis, quæ videtur esse propria prohibitio hujus Bullæ. Consilium dare illis, quod etiam sub excommunicatione prohibitum fuerat in d. c. Quod olim, et in c. Ad liberandam. Item, dare auxilium, vel favorem, quod etiam in dictis capitibus et Extravagantibus continetur. Ultima declaratur per illa verba: *Seu quocumque alio ingenio subsidia impendunt, vel machinis, aut quibuslibet aliis; vel qui in piraticis Saracenum navibus pro cupiditate sua regimen, et curam gubernationis exercent.* Quæ omnia et similia supradictis verbis Bullæ comprehenduntur.

61. Dubium de Christianis coactis remigantibus in triremibus Turcarum in actuali

incurso Christianorum. — An peccent mortaliter. — Prima sententia. — Vera resolutio. — Statim vero oritur vulgare dubium, an remigantes in triremibus Turcarum incurrant hanc censuram. Et oportet supponere remigare in actuali incurso, incesso, aut itinere contra Christianos; nam, si remigent, dum ab ipsis fugiunt, vel dum militant cum aliis infidelibus, vel dum ad alia sua negotia iter agunt, tunc nihil cooperantur contra Christianos, nec peccant. Deinde non est dubium, quin, si ex cupiditate, vel alia ratione mere voluntaria id faciant, hanc censuram contrahant, quia manifeste præbent auxilium infidelibus contra Christianos, quod est in hac clausula prohibitum. Sed difficultas est de iis, qui coacti remigant, qui interdum non possunt sine magno incommodo, vel etiam vitæ periculo desistere. De quibus remigantibus duplex est quæstio. Una est, an peccent mortaliter in eo actu contra legem naturalem cooperando actui malo, scilicet bello injusto et aggressivo. Quæ quæstio non spectat ad præsens; et ideo illam prætermitto. Quamvis etiam multi viri docti conati sint eos excusare, eo quod actus ille remigandi per se est indifferens, et ita potest a cooperatione abstrahi, quæ sententia plausibilis est, eo quod liberat illos miseros homines a gravi perplexitate, et angustia; nihilominus ego illos excusare non possum, per se loquendo, et seclusa ignorantia, quia doctrina illa de cooperatione ad actus morales illo modo explicata viam aperit ad quamcumque cooperationem ad actum pravum, cum ea excusatione quod talis actio, ut ab hoc homine fit, est de se indifferens, et fit sine intentione cooperandi; et ita licebit ædificare templum idolo, vel etiam idolum ipsum conficere, et similia. Non sunt ergo hæ actiones morales abstracte et in generali considerandæ, sed ut hic et nunc cum talibus circumstantiis fiunt; hæc autem actio hic et nunc facta re vera est cooperatio, nam est auxilium necessarium, vel utile, quod præbetur his malefactoribus ad suas injustitias exercendas. Neque refert, quod isti asserant, se non intendere talem cooperationem, quia cum velint eam actionem exercere, quæ hic et nunc moraliter necessario est cooperatio, et consequenter volunt cooperari (ut ita dicam) in actu exercito, etiamsi formaliter, seu in actu signato dicant se non intendere cooperationem. Exemplares optime declaratur, quia si aliqui portarent ignem, ut domui alicujus eum applica-

rent, et cogerent aliquem, ut ipsos juvaret ad deferendum ignem, non posset licite id facere, etiam si necesse esset mortem pati, quia esset cooperatio ad actionem intrinsece malam. Nec valeret excusatio, quod deferre ignem secundum se est actio indifferens; nam hic et nunc non est indifferens, sed est combustio domus alienæ. Simile ergo est deferre triremes contra Christianos in eorum perniciem.

62. An hi remigantes incurrant censuram hujus clausulæ. — Navarri sententia. — Objectio. — Altera vero quæstio de his remigantibus est, an incidant in hanc censuram Bullæ, quod est quærere an illi censendi sint transgressores hujus præcepti, ut Ecclesiastici, et contumaces contra obedientiam Ecclesiæ. Et quantum ad hanc partem eos excusat Navarr. in Summ., et dicto cap. Ita quorundam, notab. 44. Ubi in primis dicit, quod licet incurrerent hanc censuram ut latam jure communi, non tamen ut latam per hanc Bullam, quæ non videtur (ait) illos includere, et consequenter neque eorum censuram reservare. Sed differentiam hanc ipse non probat, neque ego illam video, quia neque in aliis juribus, neque in Bulla est aliquod verbum, quo magis ab una lege, quam ab alia excusentur vel includantur. Quare, si excusandi sunt, melius dicitur nullam censuram incurrere, ut ipse etiam Navarrus opinatur, solumque probat, quia non videtur intentio Conciliorum, aut Pontificum fuisse, excommunicare eos, qui mortis necessitate adducti contra suam voluntatem adjuvant. Sed contra hoc objici potest, quia verba dictorum jurium generalia sunt absque ulla limitatione vel exceptione; intentio autem legislatoris ex verbis colligenda est; exceptio autem vel epicheia non est admittenda, nisi ubi actio repugnaret fini, et intentioni ipsius legis, quod hic dici non potest. Præsertim, quia verba hujus Bullæ sunt: *Auxilium quomodolibet præstant*; ergo comprehendunt omnem modum præstandi, etiam illum qui voluntarius est simpliciter, licet sit involuntarius secundum quid.

63. Solutio. — Replicatio. — Enodatur. — Addere ergo possumus, præceptum hoc quatenus humanum est, admittere excusationes præcepti humani, quatenus tale est; una autem est, ut non obliget cum tanto discrimine, et rigore. Ac propterea, licet de se universale sit, et omnes comprehendat, per se loquendo, tamen ex accidente non obligat con-

stitutos in tali necessitate et discrimine. Et ideo nec dici possunt contumaces, cum magis necessitate, quam voluntate id faciant, nec inobedientes Ecclesiæ, quia non operantur in eo articulo, in quo ejus mandatum obligat. Sed dices tandem: licet ordinaria præcepta humana non obligent cum eo dispendio, tamen non est dubium, quin Ecclesia possit ita obligare, quando præceptum respicit commune bonum religionis, seu populi Christiani; hujusmodi autem esse videtur hoc præceptum, de quo agimus; ergo obligat etiam in illo discrimine. Respondeo: non satis est, quod materia præcepti sit aliquid immediate respiciens commune bonum, sed necesse est, ut in particulari hic et nunc illud exequi cum tanto discrimine, sit necessarium ad publicum bonum, ita ut ex opposito actu grave nocentum Christianæ reipublicæ imminet. Atque ita ego fateor, quod si in aliquo casu talis remigatio esset graviter nociva populo Christiano, tenetur Ecclesiæ subditus ex vi hujus præcepti et censuræ non remigare etiam cum discrimine vitæ, ut probat ratio facta. Ordinarie vero vel non imminet hoc periculum, vel non impediatur, propterea quod unus vel alter a remigando cessent; ideoque regulariter loquendo, habet locum dicta excusatio.

Octava censura contra impediētes victualia ad curiam Romanam deferri.

64. *Quas personas comprehendat hæc censura. — Ob quas actiones feratur. —* Octava censura fertur in eadem Bulla contra omnes, qui impediunt, seu invadunt eos, qui victualia seu alia ad usum Romanæ curiæ necessaria adducunt; ac etiam qui ne ad Romanam curiam adducantur, prohibent, impediunt seu perturbant, seu hæc facientes defendunt per se vel alios, cujuscumque fuerint ordinis, præ-eminentiæ, etc. In qua clausula satis notæ sunt personæ, contra quas fertur hæc censura. Sunt enim omnes Christiani, si in eis inveniatur ratio censuræ, ut satis specificè et distincte in ipsamet Bulla declaratur. Actiones vero prohibitiæ et ob quas fertur censura, satis etiam distincte proponuntur. Verum omnes illæ intelligendæ sunt, si injuste fiant; nam, si quispiam, scilicet, aliquis princeps, vel reipublica, suo jure utens, vel suæ utilitati prospiciens, prohibet ne triticum, vel aliquid simile ex suis finibus extrahatur, ut Romam deportetur, non solum non incurret

hanc censuram, verum nec male aget. Notavit hoc Cajetan., verb. *Excommunicatio*, cap. 19, quem sequitur Navarr., num. 64. Et potest a simili declarari; nam licet canones sub censura prohibeant, clericum percutere, non tamen prohibent se defendere, etiamsi ad hoc necessarium sit clericum percutere. Sic ergo in præsentī illa actio non est prohibita, quia est veluti propria defensio, etiamsi inde sequatur impedimentum, ne aliqua victualia Romam deferantur.

65. *Quibus cum circumstantiis liceat hæc victualia, ne Romam deferantur, impedire. —* Ut autem hoc magis declaretur, in primis necessarium esse opinor, ut jus, quo hujusmodi princeps, vel reipublica utitur in suum commodum, sit clarum et certum, saltem practice, nam si quis in casu dubii vellet agere contra hanc legem, et inde jus, vel possessionem acquirere, non excusaretur, quia in eo casu et lex superioris justa præsumenda est, et potestatem habet Pontifex præcipiendi ne aliquis sibi seu curiæ suæ vim inferat. Deinde etiam supposito jure aliqua rationabilis causa pro temporis opportunitate concurrere debet. Nam si quis tempore, v. gr., necessitatis inique hoc impediret, licet non agendo contra justitiam commutativam, sed contra communem charitatem, vel justitiam legalem, quæ commune bonum respicit, id satis esset, ut incurrat hanc censuram, quia in eo casu justum est hoc præceptum, et obligat saltem ex obedientia. Adde vero tandem non posse dici impedire, et consequenter nec comprehendere sub hac lege eum, qui non vult suas res vendere, ut Romam deferantur, etiamsi fortasse desint aliæ, quæ deferri possint, quia illud in rigore, et proprietate vocis non est impedire; hoc enim potius dicit actionem aliquam, quam negationem actionis. Item quia hæc lex non prohibet, quominus unusquisque libere uti possit re sua. Itemque fere est de illo, qui absque ulla vi prius res sibi emit, et ita impedit, ne Romam deferantur, quamvis hic si illud faciat intentione impediendi, et absque alia causa, poterit etiam hanc censuram incurrere.

Nona censura contra afficientes aliquibus injuriis eos, qui accedunt ad Sedem Apostolicam.

66. *Ponderatur verbum, Sedem Apostolicam. —* Nona censura fertur in eadem Bulla contra omnes, qui accedentes ad Romanam Se-

dem vel ab ea recedentes sua vel aliorum opera interficiunt, mutilant, spoliunt, capiunt, detinent. Quæ est prima pars hujus clausulæ, in qua, ut constat, quinque actiones prohibentur, quæ satis in littera patent. Actio enim verberandi, quæ olim addebatur, ut patet apud Cajetanum, verb. *Excommunicatio*, cap. 44, in hac Bulla prætermissa est. Sicut etiam omisum est participia, vulnerantes, et deprædantes, quæ habentur in Bulla Gregorii. Standum ergo est præcise verbis citatis. Prohibentur autem hæ actiones, quatenus injuriosæ sunt duobus generibus personarum, scilicet, Romam euntibus, vel ab ea recedentibus. In Gregoriana autem Bulla addebatur etiam: *Vel apud eam morantes*, quæ particula quoad hanc priorem partem clausulæ omisa est. Unde nunc non comprehenduntur sub hac censura ii, qui prædictas injurias inferunt iis, qui Romæ commorantur, quia nec ibi est periculum illud, quod in via esse contingit, nec desunt ibi alia opportuna remedia ad justitiam, et pacem conservandam. Atque ita fere omnia, quæ Cajetanus supra circa hanc censuram advertit, hodie necessaria non sunt, præter considerationem illius particulæ: *Ad Sedem Apostolicam venientia*. Non enim dixit, *ad Urbem, nec Romam, sed, ad Sedem Apostolicam*; multi enim possunt ire Romam, qui non eunt ad Sedem Apostolicam, sed ad sua negotia secularia peragenda. Et e contrario posset contingere, aliquem ire ad Sedem Apostolicam, et non ire Romam, si Pontificem, et ejus Curiam extra Romam esse contingeret. Quo fit, ut formaliter sit necessaria hujus censuræ intelligentia de euntibus ad Sedem Apostolicam, id est, ad negotia, causas, vel res, quæ ad illas pertineant, vel quocumque modo gratia illius. Estque hæc ponderatio, ut Navarrus addit, consentanea iis, quæ Canonistæ notant in capit. Ego N., de Jurejurando.

67. *Altera ejusdem clausulæ pars. —* Secunda pars hujus clausulæ est: *Necnon illos omnes qui jurisdictionem ordinariam, vel delegatam a nobis vel nostris iudicibus non habentes, eam sibi temere vendicantes, similia contra morantes in eadem Curia audent perpetrare*. Per quæ verba extenditur hæc censura ad eos, qui prædictas injuriosas actiones exercent in eos, qui in Curia (quæ formaliter etiam sumenda est) morantur; non tamen simpliciter, sed cum ea limitatione, scilicet, si prætextu jurisdictionis usurpatæ hæc faciant. Unde, qui furando spoliat aliquem in

Curia morantem, vel qui in rixa illum interficit, non incurrit hanc censuram, quia non auctoritative et tanquam jurisdictionem exercens id facit. Et hoc solum est, quod sub censura hic prohibetur, ut ex littera constat. Denique in tota hac clausula omisa sunt omnia illa verba, quæ habebantur in Bulla Gregorii, scilicet: *Dantes auxilium, consilium, vel favorem, vel qui talia fieri mandant*. Et ideo extensio, quæ his verbis significatur, quatenus extensio est, sublata nunc est. Dico autem: *Quatenus extensio est*, quia si auxilium, vel favor, tale sit, ut contineat cooperationem ad eandem actionem, vere dicitur illud auxilium præbens spoliare, interficere, etc., et hæc ratione censuram incurret. Quod specialiter adverto, propter hanc secundam partem hujus clausulæ; nam proprius modus exercendi illas actiones auctoritative, et tanquam habens jurisdictionem, est mandato potius, quam per se ipsum exequendo, et ideo (licet non sit expressum) qui mandando ea facit, censuram incurrit, quia revera tunc facit ut jurisdictionem habens. Magisque posset dubitari de eo, per quem facit, quia ille non operatur, ut habens jurisdictionem, sed ut merus executor; nihilominus tamen existimo, etiam illum incurrere, quia est veluti una persona cum alio, et sub nomine, et titulo jurisdictionis ejus operatur.

Decima censura contra inferentes aliquas injurias iis, qui Romam devotionis causa petunt.

68. *Decima censura fertur in omnes interficientes, mutilantes, vulnerantes, detinentes, capientes, seu deprædantes Romipetas, seu peregrinos ad Urbem causa devotionis, seu peregrinationis accedentes, et in ea morantes, vel ab ipsa recedentes.* Circa quam nihil fere occurrit annotatione dignum. Solum ex ea clausula licet colligere, verum esse, quod in superiori notatum est, nomine *accedentium ad Sedem Apostolicam*, non comprehendere omnes, qui Romam tendunt; alioqui fere superflua esset hæc nova clausula seu censura. Atque eadem ratione non sine causa additur in hac clausula limitatio, *causa, vel ratione peregrinationis*, quia non omnes, qui Romam tendunt, voluit Pontifex hæc censura tueri; sed eos specialiter, qui causa devotionis tendunt. Illud etiam est advertendum, quod quantum ad eos, qui in Urbe morantur, favorabilior, seu generalior est hæc clausula, quam